

Warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy i zasady ustalania jej wymiaru

Renta z tytułu niezdolności do pracy jako świadczenie z ubezpieczenia społecznego – rys historyczny

Renty inwalidzkie zawsze były postrzegane jako świadczenia długoterminowe, przyznawane w razie inwalidztwa pracownika. Pojęcie inwalidy, czy osoby niepełnosprawnej oznaczało, że osoba ta jest częściowo lub całkowicie niezdolna do wykonywania zatrudnienia z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu¹.

Początkiem polskich regulacji dotyczących tego świadczenia była ustawa z 28.03.1933 roku o ubezpieczeniu społecznym², tzw. ustawa scaleniowa, która to utworzyła powszechny i jednolity system ubezpieczenia społecznego na ziemiach Polskich. Akt ten obejmował ochroną osoby niezdolne do zarobkowania z powodu inwalidztwa i wiązał z tym ryzykiem rentę inwalidzką.

Ustawa ta była początkiem budowy systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce, który został przerwany wybuchem II wojny światowej. Po zakończeniu II wojny światowej proces ten rozpoczął się ponownie.

Już na przełomie lat 1944–1946 podjęto wypłatę pierwszych świadczeń rentowych, od roku 1947 systematycznie dokonywano podwyżek renty inwalidzkiej. Usiłowano również znosić różnice

¹ W. Muszalski, *Ubezpieczenia społeczne*, Warszawa 1987, s. 102.

² Dz. U. 1933, nr 51, poz. 396.

w uprawnieniach do renty robotników i pracowników umysłowych, ci ostatni bowiem pozostawali w znacznie uprzywilejowanej sytuacji.

Dekret o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin wydany 25 czerwca 1954³ spowodował znaczne zmiany w prawie rentowym. Jego następstwem było powstanie w Polsce Ludowej nowego prawa rentowego. Na podstawie tego dekretu świadczenia rentowe opierały się na nowych rozwiązaniach, które obce były przepisom z okresu międzywojennego. Dekret ten gwarantował jednolity i powszechny system rent dla ogółu pracowników, bez względu na rodzaj wykonywanej pracy oraz podstawy zatrudnienia. W wyniku jego przyjęcia doszło do usunięcia istniejących nierówności w uprawnieniach do renty pracowników umysłowych i robotników. Kolejnym rozwiązaniem było włączenie świadczeń rentowych z tytułu niezdolności do pracy będącej efektem wypadku przy pracy lub choroby zawodowej w system rent inwalidzkich.

W roku 1958 nastąpiła nowelizacja dekretu, która wprowadziła przeliczenie „dawnych rent” na renty z dekretu oraz dokonała kolejnej podwyżki renty, co miało spowodować spadek zatrudnienia wśród osób, które rzeczywiście były uznane za niezdolne do pracy, a dotychczasowy poziom renty nie zapewniał im godnych warunków bytowych i pozostawały one w dalszym ciągu w zatrudnieniu. Na mocy tegoż dekretu orzekanie o stanie inwalidztwa oddano w ręce komisjom do spraw inwalidztwa i zatrudnienia, na wskutek tego nastąpiło ujednoczenie orzekania o inwalidztwie.

W dniu 14 grudnia 1982 roku została uchwalona ustawa o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin⁴ wyznaczająca kolejny etap w dążeniu do kształtowania systemu świadczeń emerytalno-rentowych. Impulsem, który przyczynił się do powstania tej ustawy były niedostateczne rozwiązania obowiązującego wówczas systemu.

³ Dz. U. 1954, nr 30, poz. 116.

⁴ Dz. U. 1982, nr 40, poz. 267.

W 1986 uchwalona została ustawa podwyższająca renty niezależnie od waloryzacji podwyżki te uzależnione były od daty przyznania świadczenia. Kolejną ustawą, która miała wpływ na kształt systemu świadczeń rentowych była ustawa z 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i ubezpieczeniu społecznym, wprowadziła ona nie tylko zmianę nazewnictwa z renty inwalidzkiej na rentę z tytułu niezdolności do pracy, lecz przede wszystkim zrewolucjonizowała dotychczasowe orzecznictwo lekarskie dla celów rentowych. Miejsce funkcjonujących dotąd komisji lekarskich ds. inwalidztwa i zatrudnienia, zajęła jednoosobowa instytucja lekarza orzecznika. Celem tej zmiany miało być zwiększenie odpowiedzialności lekarza orzekającego o niezdolności do pracy za wydane przez niego orzeczenie.

Głównym aktem rewolucjonizującym system świadczeń emerytalno-rentowych jest ustawa z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych⁵, której przepisy weszły w życie 1 stycznia 1999 roku. Ustawa ta ze zmianami obowiązuje do dnia dzisiejszego i na jej podstawie ustalane są i wypłacane świadczenia emerytalno-rentowe.

Ustawa ta zawiera definicję osoby całkowicie niezdolnej do pracy oraz częściowo niezdolnej do pracy, wymienia także kryteria jakie muszą być brane pod uwagę przy ocenie stopnia niezdolności do pracy. Ustawa podtrzymuje również jednoosobową instytucję lekarza orzecznika utworzoną na mocy ustawy z 1996 roku i ustala komisje lekarskie jako organ odwoławczy od decyzji wydanej przez lekarza orzecznika. W kwestii dodatków do renty ustawa przyznaje dodatek pielęgnacyjny. W ustawie znajdują się również regulacje dotyczące możliwości zawieszania i zmniejszania wysokości renty w określonych przypadkach.

Instytucja renty inwalidzkiej, a następnie renty z tytułu niezdolności do pracy istnieje już od bardzo wielu lat, jednak procedury co do przesłanek jej przyznawania i wysokości ulegały ciągłym zmianom mając na celu, aby ludziom niezdolnym do pracy

⁵ Dz. U. 2013, poz. 1440.

zarobkowej umożliwić przyzwoite warunki życia i zapewnić chociaż minimalne zabezpieczenia finansowe.

Najważniejsze zmiany dokonywane w latach dziewięćdziesiątych dotyczące przejścia z inwalidztwa na niezdolność do pracy miały również inny ważny cel, chodziło bowiem o ograniczenie liczby rencistów pobierających to świadczenie z tytułu niezdolności do pracy.

Ubezpieczenie Rentowe

Ubezpieczenie rentowe gwarantuje świadczenia pieniężne, w przypadku utraty dochodów pieniężnych związanej z wystąpieniem ryzyka inwalidztwa – niezdolność do pracy lub śmierć żywiciela. W ten sposób osoby opłacające składki na ubezpieczenie rentowe otrzymują rentę, która zastępuje im utracone wynagrodzenie lub dochód. Składka na ubezpieczenie rentowe wynosi 8% podstawy wymiaru składki i jest opłacana przez płatnika w wysokości – 6,5% podstawy wymiaru i przez ubezpieczonego w wysokości – 1,5% podstawy wymiaru. Na ubezpieczenie rentowe składka naliczana jest od podstawy wynoszącej maksymalnie 30-krotność przeciętnego wynagrodzenia. W momencie, gdy wynagrodzenie osoby ubezpieczonej z tytułu niezdolności do pracy przekroczy w danym roku kalendarzowym wysokość trzydziestokrotności przeciętnego wynagrodzenia, w kolejnych miesiącach tego roku nie pobiera się składki z tytułu ubezpieczenia

Ryzyko niezdolność do pracy

Obowiązująca obecnie ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych za niezdolną do pracy uważa osobę, która pozostaje częściowo lub całkowicie niezdolna do pracy zarobkowej, czego powodem jest utrata sprawności organizmu i dodatkowo osoba ta nie rokuje odzyskania zdolności do wykonywania pracy po przekwalifikowaniu. Na tej podstawie można by stwierdzić, iż osoby, u której rokowania takie występują nie można uznać za niezdolną do pracy, mimo, że

naruszenie sprawności jej organizmu, nie pozwala jej na wykonywanie dotychczasowej pracy.

Ustawa jednak wyróżnia trwałą niezdolność do pracy i okresową niezdolność do pracy. W pierwszym przypadku chodzi o osoby, u których brak jest rokowań na odzyskanie zdolności do pracy, co oznacza trwałą niezdolność do pracy oraz brak możliwości przekwalifikowania zawodowego, zaś drugi rodzaj niezdolności orzeka się wówczas, gdy istnieją rokowania odzyskania zdolności do pracy. Renta okresowa orzekana jest na określony czas, który wskazany został w decyzji rentowej i po upływie tego czasu prawo do świadczenia ustaje co oznacza potrzebę nowego postępowania rentowego i wydania orzeczenia o niezdolności do pracy. Na podstawie obecnych przepisów renta z tytułu niezdolności nie może być przyznana na okres dłuższy niż 5 lat, chyba, że zgodnie z wiedzą medyczną nie ma szans na odzyskanie zdolności do pracy w okresie tych 5 lat, wówczas świadczenie przyznawane jest na dłuższy czas. W tej sytuacji ukazana jest wewnętrzna sprzeczność przepisów ustawy pomiędzy art. 12 ust. 1, w którym ustawa uznaje za niezdolną do pracy tylko osobę, która nie rokuje odzyskania zdolności do pracy, a art. 13 ust. 3 zgodnie, z którym rokowania na odzyskanie zdolności do pracy są podstawą do stwierdzenia niezdolności do pracy z tym, że tzw. okresowej⁶.

Wyróżniamy ryzyko całkowitej i częściowej niezdolności do pracy. Każda z tych niezdolności może mieć jak już wyżej zauważono charakter stały lub też okresowy. Osoba całkowicie niezdolna do pracy jest osobą, która pozostaje bez możliwości podjęcia jakiegokolwiek pracy, ze względu na swój stan zdrowia. Z kolei osobą częściowo niezdolną do pracy jest ten kto w znacznym stopniu stracił zdolność do wykonywania pracy, która zgodna by była z posiadanymi przez niego kwalifikacjami.

Istota ryzyka całkowitej niezdolności do pracy odnosi się do pracy w normalnych warunkach. Wynika z tego zatem, że ten kto zachowa zdolność do pracy w specjalnych warunkach i odpo-

⁶ Por I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcie i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2006, s. 113.

wiednio przygotowanych do tego stanowiskach również może zostać uznany za całkowicie niezdolnego do pracy. Istnieje więc możliwość łączenia przez daną osobę prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy i zarobkowania zgodnego z ustawą z dnia 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych⁷. Nie ma natomiast możliwości podjęcia pracy w warunkach normalnych przez osobę, wobec której orzeczona została całkowita niezdolność do pracy. Taka sytuacja byłaby bowiem oczywistym konfliktem pomiędzy stanem faktycznym, czyli zdolnością do zarobkowania w warunkach normalnych, a stanem prawnym, czyli orzeczeniem wobec tej osoby całkowitej niezdolności do pracy⁸.

Natomiast przy ryzyku częściowej niezdolności do pracy ochronie podlega utrata znacznej zdolności do pracy, która zgodna by była z posiadanymi kwalifikacjami i zachowaniu tej zdolności do wykonywania pracy niżej kwalifikowanej. Przyjęcie takiego ryzyka miało na celu zabezpieczenie osoby ubezpieczonej, która posiada wysokie kwalifikacje przed podejmowaniem pracy niżej kwalifikowanej, w przypadku gdyby utraciła ona zdolność do wykonywania dotychczasowej pracy i stanęła przed perspektywą braku środków do życia. Takiej osobie przysługuje więc renta, a jeżeli orzeczono celowość przekwalifikowania, rentą tą będzie renta szkoleniowa. Osoba, która (wskutek naruszenia sprawności organizmu) utraci zdolność do wykonywania dotychczasowej pracy, zgodnej z jej kwalifikacjami zachowa prawo do świadczenia rentowego (ryzyko będzie istnieć), również wówczas, kiedy rencista ten (przy użyciu zachowanej zdolności) wykonywał będzie inną pracę i to bez obowiązku podjęcia pracy w zakładzie pracy chronionej i nie może to wywoływać żadnych wątpliwości co do zgodności stanu faktycznego ze stanem prawnym. Powstaje także problem niezdolności do pracy i niepełnosprawności. Chcąc odróżnić niezdolność do pracy ze stopniem niepełnosprawności

⁷ Dz. U. 1997, nr 123, poz. 776.

⁸ Dz. U. 2013, poz. 1440.

trzeba wiedzieć, że według art. 12 ust. 1 ustawy emerytalnej⁹ niezdolną do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania tej zdolności po przekwalifikowaniu. Z całkowitą niezdolnością mamy do czynienia, gdy dana osoba nie może wykonywać jakiejkolwiek pracy, a z częściową, jeśli nie może pracować zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami. Dla oceny, czy dana choroba stanowi wystarczającą przesłankę uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy, konieczne jest nie tylko określenie, czy dana osoba zachowała zdolność do wykonywania pracy z wykorzystaniem swego poziomu wykształcenia i kwalifikacji w dotychczasowym zawodzie. Trzeba także ustalić możliwość dalszego wykonywania pracy w ramach posiadanych kwalifikacji, lecz w innych warunkach niż dotychczasowe. Oznacza to, że brak jedynie możliwości wykonywania tylko dotychczasowej pracy ze względu na chorobę nie jest wystarczający do stwierdzenia częściowej niezdolności do pracy. Zwłaszcza jeśli dana osoba może podjąć inną pracę w swoim zawodzie, bez przekwalifikowania lub przy pozytywnym rokowaniu co do możliwości przekwalifikowania zawodowego.

Niepełnosprawność jest pojęciem odmiennym od niezdolności do pracy. Jest określona w ustawie z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹⁰. Osoba, która uzyskała orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, nie staje się na jego mocy osobą niezdolną do pracy. Musi jeszcze spełniać warunki z ustawy emerytalnej.

Warunki uzyskania renty

Ustawa z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wskazuje, że aby uzyskać rentę

⁹ Dz. U. 2009, nr 153, poz. 1227 ze zm.

¹⁰ Dz. U. 2010, nr 214, poz. 1407 ze zm.

z tytułu niezdolności do pracy należy spełnić łączne trzy warunki a mianowicie¹¹:

- być niezdolnym do pracy;
- posiadać wymagany okres składkowy i nieskładkowy;
- niezdolność do pracy musi nastąpić w ściśle określonym czasie.

W przypadku całkowitej niezdolności do pracy mamy do czynienia z niemożnością podjęcia jakiejkolwiek pracy zarobkowej w innych warunkach aniżeli specjalnie przystosowanych i przygotowanych do stopnia i rodzaju naruszenia sprawności organizmu. Z kolei przy częściowej niezdolności do pracy chodzi o mocne akcentowanie utraty w znacznym stopniu zdolności do pracy ale w ramach posiadanych kwalifikacji a nie dotychczasowego zatrudnienia¹². Wyróżniamy także tak znaczny stopień naruszenia sprawności organizmu, który skutkuje koniecznością stałej albo też długotrwałej opieki i pomocy osoby trzeciej w zaspokajaniu elementarnych i najprostszych potrzeb życiowych, wówczas mamy do czynienia z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Niezdolność do pracy jest jednym z trzech warunków, który należy spełnić, alby zaistniała możliwość ubiegania się o przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy, ale jednocześnie jest podstawowym i najważniejszym z tych warunków który otwiera drogę do dalszego postępowania w tej sprawie.

Drugim warunkiem uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy jest posiadanie przez osobę zainteresowaną odpowiedniego okresu ubezpieczenia społecznego („stażu rentowego”). Warunek ten uważany jest za spełniony, jeżeli osoba ubezpieczona osiągnęła okres składkowy i nieskładkowy, który łącznie wynosi przynajmniej:

- 1 rok – jeżeli niezdolność do pracy powstała przed ukończeniem 20 lat;

¹¹ Dz. U. nr 162, poz. 1118.

¹² J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2006, s. 121.

- 2 lata – w sytuacji jeżeli niezdolność do pracy nastąpiła w wieku powyżej 20 lat do 22 lat;
- 3 lata – jeżeli niezdolność do pracy zaistniała w wieku między 22 a 25 rokiem życia;
- 4 lata – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 25 lat do lat 30;
- 5 lat w przypadku, gdy niezdolność do pracy nastąpiła w wieku powyżej 30 lat¹³.

Okres wymaganych pięciu lat w odniesieniu do osób, u których niezdolność do pracy powstała po ukończeniu 30 roku życia, musi przypadać w ciągu ostatniego dziesięciolecia przypadającego przed dniem powstania niezdolności do pracy.

Trzecim warunkiem dającym możliwość nabycia renty z tytułu niezdolności do pracy jest data powstania tej niezdolności w odpowiednim okresie składkowym, bądź nieskładkowy albo w czasie nie późniejszym niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów. Wśród wspomnianych okresów wyróżniamy okresy składkowe¹⁴ oraz okresy nie składkowe¹⁵.

Przy obliczaniu wysokości renty zasadą jest, iż okresy nieskładkowe nie mogą przekroczyć 1/3 okresów składkowych.

Przy ustalaniu prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy uwzględnia się okresy ubezpieczenia społecznego rolników, za które zostały opłacone składki przewidziane w odrębnych przepisach (art. 10 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej). Oznacza to, że przyjmuje się wyłącznie okresy opłacenia składek na ubezpieczenie społeczne rolników zarówno te z tytułu pracy w gospodarstwie rolnym, jak i prowadzenia gospodarstwa (art. 10 ust. 2 ustawy emerytalnej). Okresy te uwzględnia się tylko w zakresie niezbędnym do uzupełnienia wymaganego stażu.

¹³ A. Kalinowska, E. Seidel, P. Werner, *Emerytury i renty po reformie, przewodnik dla wszystkich grup ubezpieczeniowych*, Jaktorów 2000, s. 89.

¹⁴ Katalog tych okresów zawiera art. 6 ustawy emerytalnej.

¹⁵ Katalog tych okresów zawiera art. 7 ustawy emerytalnej.

Okresy prowadzenia gospodarstwa rolnego oraz pracy w gospodarstwie rolnym, nawet te za które zostały opłacone składki na ubezpieczenie społeczne rolników nie podlegają uwzględnieniu przy ustalaniu prawa do renty, jeżeli zostały zaliczone do okresów, od których zależało by prawo do emerytury lub renty na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Rodzaje rent z tytułu niezdolności do pracy

Renta z tytułu niezdolności do pracy to pojęcie ogólne, w ramach którego możemy dokonać bardziej szczegółowego podziału.

Podział ten obejmuje:

- rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy;
- rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy, oraz rentę szkoleniową.

Podstawę tego podziału jest przyjęcie przez ustawodawcę stopniowanie niezdolności do pracy, Rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy przyznaje się osobie która utraciła w znacznym stopniu zdolność do pracy, ale nie do jakiegokolwiek pracy, lecz do pracy, która była by zgodna z poziomem posiadanych przez nią kwalifikacji.

Natomiast rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy osobie w sytuacji, gdy całkowita niezdolność do pracy oznacza utratę zdolności do wykonywania ogólnie jakiegokolwiek pracy. Chodzi tutaj jednak co już wyżej podkreślono o brak możliwości wykonywania pracy w normalnych warunkach, a nie w warunkach specjalnie do tego przygotowanych na podstawie przepisów ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych.

Niezdolność do samodzielnej egzystencji znajduje swoje podstawy w art. 13 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu ubezpieczeń Społecznych¹⁶. Zgodnie z treścią tego artykułu orzeka się niezdolność do samodzielnej egzystencji w przypadku stwierdzenia naruszenia sprawności

¹⁶ Dz. U. nr 162, poz. 1118.

organizmu w tak znacznym stopniu, że istnieje konieczność stałej, bądź długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w zaspokajaniu elementarnych potrzeb życiowych. Do podstawowych potrzeb życiowych zaliczamy m.in. poruszanie się, czy komunikowanie się.

W stanie prawnym obowiązującym do 1 września 1997 r. niezdolność do samodzielnej egzystencji była wcielona do I grupy inwalidzkiej i pozwalała na odróżnienia I grupy od II grupy inwalidztwa. Taki stan prawny przestał obowiązywać po uchwaleniu ustawy z 28 czerwca 1996 r. (weszła w życie z dniem 1 września 1997 r.) o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i ubezpieczeniu społecznym¹⁷, ustawa ta odeszła bowiem od inwalidztwa z podziałem na grupy, a wprowadziła niezdolność do pracy, dzieląc ją na częściową i całkowitą oraz wyróżniając niezdolność do samodzielnej egzystencji. W przypadku orzeczenia o niezdolności do samodzielnej egzystencji przysługuje dodatek pielęgnacyjny¹⁸.

Podstawa wymiaru renty z tytułu niezdolności do pracy

Zasady ustalania podstawy wymiaru emerytur oraz rent z tytułu niezdolności do pracy uregulowane są w art. 15–23 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, zwanej dalej ustawą emerytalną. Zgodnie z art. 194 ustawy emerytalnej – w takim zakresie, w jakim nie pozostają w sprzeczności z regulacjami wynikającymi z tej ustawy – stosuje się przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 1 kwietnia 1985 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru emerytur i rent¹⁹.

Podstawę wymiaru stanowi przeciętna podstawa wymiaru składki w okresie kolejnych 10 lat kalendarzowych, wybranych z ostatnich 20 lat kalendarzowych poprzedzających bezpośrednio rok, w którym ubezpieczony zgłosił wniosek o rentę. Ubezpieczo-

¹⁷ Dz. U. nr 100, poz. 461.

¹⁸ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcie i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2006, s. 119–120.

¹⁹ Dz. U. 1989, nr 11, poz. 63 ze zm.

ny sam ma prawo wybrać, które lata stanowić będą podstawę do naliczenia świadczenia, pamiętając jednak, że muszą to być kolejne lata nawet wówczas gdy w niektórych z tych lat, przez okres roku lub w okresie krótszym niż rok nie były odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne.

Na wniosek ubezpieczonego do wyliczenia podstawy wymiaru rent można przyjąć zwaloryzowaną przeciętną podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne w okresie 20 lat kalendarzowych, wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu.

Nie ma żadnych ograniczeń czasowych, z których mogą być wskazane te lata. Wnioskodawca nie musi też wskazywać lat kolejnych. Przy wyborze tych lat istotna jest relacja zarobków uzyskanych w danym roku kalendarzowym do przeciętnego wynagrodzenia obowiązującego dla tego roku. W przypadku ustalania zarobków z 20 lat kalendarzowych, ZUS nie przyjmie zarobków zerowych za lata, w których wnioskodawca nie podlegał ubezpieczeniom społecznym. Oznacza to zatem, że do ustalenia podstawy wymiaru w tym wariantcie, wnioskodawca nie może wskazać roku, w którym nie podlegał ubezpieczeniom społecznym. Jeżeli osoba ubiegająca się o emeryturę lub rentę wykaże, że w roku kalendarzowym, który – jako jeden z dwudziestu – wskazuje do ustalenia podstawy wymiaru podlegała obowiązkowi ubezpieczeń społecznych, to w przypadku, gdy nie jest w stanie udokumentować zarobków uzyskanych w tym roku, ZUS – za okresy, w których było wykonywane zatrudnienie w ramach stosunku pracy przyjmie wynagrodzenie minimalne, a za pozostałe okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu – zarobki w wysokości zerowej.

W przypadku osób, od których do przyznania renty z tytułu niezdolności do pracy wymagany jest okres ubezpieczenia krótszy niż 5 lat i nie można ustalić podstawy wymiaru renty z okresu 10 lat, podstawę wymiaru ustala się na podstawie okresu faktycznego ubezpieczenia. Podobnie wylicza się podstawę wymiaru rent osobom, od których wymaga się 5-letniego okresu ubezpieczenia, jeżeli nie można ustalić podstawy wymiaru z kolejnych 10 lat ze względu na pełnienie czynnej lub zastępczej służby wojskowej

albo korzystanie z urlopu wychowawczego. Do wyliczenia podstawy wymiaru uwzględnia się przychód, od którego ubezpieczony miał naliczane składki na ubezpieczenie społeczne. Przy wyliczeniu podstawy wymiaru renty uwzględnia się także wysokość wynagrodzeń za czas niezdolności do pracy, a także kwoty zasiłków: chorobowego, macierzyńskiego, opiekuńczego, świadczenia rehabilitacyjnego, zasiłku wyrównawczego, świadczenia wyrównawczego oraz wartość świadczeń rekompensacyjnych. Również uwzględnia się wysokość zasiłku dla bezrobotnych, zasiłków szkoleniowych i stypendiów wypłaconych z Funduszu Pracy oraz uposażenie z tytułu zawodowej służby wojskowej.

Przy ustalaniu wysokości renty z tytułu niezdolności do pracy brane są pod uwagę okresy:

- składkowe – okresy ubezpieczenia i opłacania składek oraz inne okresy wymienione w art. 6 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych;
- nieskładkowe – są to okresy, za które nie były odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne, wymienione w art. 7 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych;
- hipotetyczne – okresy będące uzupełnieniem 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych, przypadających w okresie od dnia zgłoszenia wniosku o rentę do dnia, w którym rencista ukończyłby wiek, o którym mowa w art. 24 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Ustawą z dnia 4 września 2008 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych²⁰, dokonano nowelizacji ustawy emerytalnej w zakresie obliczania podstawy wymiaru świadczeń, tak aby przy obliczaniu podstawy wymiaru świadczeń za okres pozostawania w stosunku pracy, za który nie można przedłożyć odpowiednich dokumentów świadczących o wysokości wynagrodzenia, podstawę wymiaru składek stanowi-

²⁰ Dz. U. nr 192, poz. 1180.

ła kwota obowiązującego w tym okresie minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalonego proporcjonalnie do wymiaru czasu pracy.

Ustawa emerytalna przewiduje szczególne rozwiązania umożliwiające obliczenie podstawy wymiaru dla ubezpieczonych, którzy ubiegają się o rentę z tytułu niezdolności do pracy, a wskutek okoliczności życiowych nie mają możliwości wskazania do ustalenia podstawy wymiaru zarobków uzyskanych w okresie 10 kolejnych lat kalendarzowych. Ma to miejsce wtedy, gdy:

- niezdolność do pracy powstała przed 30. rokiem życia w takim przypadku podstawa wymiaru renty z tytułu niezdolności do pracy ustalana jest z faktycznego okresu podlegania ubezpieczeniom społecznym;
- niezdolność do pracy powstała po ukończeniu 30. lat życia (art. 17 ust. 3 ustawy emerytalnej).

Nie ustala się podstawy wymiaru renty dla ubezpieczonego, którego niezdolność do pracy powstała przed 30. rokiem życia, jeżeli nie pozostawał on w ubezpieczeniu przez co najmniej 1 rok.

Wysokość renty

Wysokość renty z tytułu niezdolności do pracy zależy od:

- liczby lat udowodnionych okresów składkowych i nieskładkowych;
- wysokości zarobków wskazanych do obliczenia podstawy wymiaru renty;
- kwoty bazowej obowiązującej w dniu nabycia prawa do renty, a także stopnia orzeczonej niezdolności do pracy.

Zasady ustalające wysokości renty z tytułu niezdolności do pracy określa obowiązująca obecnie ustawa emerytalna²¹, a w szczególności jej art. 62. W artykule tym ustawodawca wymienia elementy składające się na wysokość renty a należą do nich:

²¹ Ustawa z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Dz. U. nr 162, poz. 1118.

- 24% kwoty bazowej;
- po 1,3% podstawy jej wymiaru za każdy rok okresów składkowych;
- po 0,7% podstawy jej wymiaru za każdy rok okresów nieskładkowych;
- po 0,7% podstawy jej wymiaru za każdy rok okresu brakującego do pełnych 25 lat okresów składkowych oraz nieskładkowych przypadających od dnia zgłoszenia wniosku o rentę, aż do dnia w którym rencista ukończyłby 60 lat.

O wysokości decyduje element stały świadczenia (kwota bazowa), element indywidualny (okresy składkowe i nieskładkowe) a także w razie potrzeby okresy hipotetyczne okresy brakujące ubezpieczonemu do pełnych 25 lat wniosku o rentę, aż do dnia w którym rencista ukończyłby 60 lat) dane te możemy przedstawić za pomocą wzoru a mianowicie:

$$R = 24\%KB + (s * 1,3\% P) + (ns * 0,7\% P) + (h * 0,7\% P)^{22}$$

R – wymiar renty

KB – kwota bazowa

s – okres składkowy

ns – okres nie składkowy

P – podstawa wymiaru.

Kwota bazowa ustalana jest co rok i obowiązuje od dnia pierwszego marca każdego roku kalendarzowego do końca lutego następnego roku kalendarzowego. Od 1 marca 2014 r. wynosi ona 3191,93 zł. Zgodnie z art. 19 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, stanowi ona równowartość 100% przeciętnego wynagrodzenia w poprzednim roku kalendarzowym – pomniejszoną o potrącone składki od ubezpieczonych na ubezpieczenia: emerytalne, rentowe i chorobowe²³. W ogłoszeniu z dnia 11.02.2014 r. GUS podaje,

²² I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcie i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2006, s. 131.

²³ Dz. U. 2013, poz. 1440.

że przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2013 r. wyniosło 3650,06 zł. W stosunku do 2012 roku przeciętne wynagrodzenie wzrosła o 128,39 zł (3,61%). Obecna kwota bazowa, która obowiązuje w okresie od 01.03.2014 r. do 28.02.2015 r., wynosi 3191,93 zł (komunikat Prezesa GUS z 11.02.2014 r.).

W celu ustalenia podstawy wymiaru renty z tytułu niezdolności do pracy: oblicza się sumę kwot podstaw wymiaru składek oraz kwot nie stanowiących podstawy wymiaru składek wliczanych jednak do podstawy wymiaru świadczeń, oddzielnie dla każdego roku z wybranych przez ubezpieczonego lat kalendarzowych, Następnie oblicza się stosunek każdej z tych sum do rocznej kwoty przeciętnego wynagrodzenia ogłoszonej za dany rok kalendarzowy, wyrażając go w procentach, z zaokrągleniem do setnej części procent. Końcowym elementem jest obliczenie średniej arytmetycznej tych procentów, która stanowi wskaźnik wysokości podstawy wymiaru renty (wskaźnik ten podlega ograniczeniu do 250%) i przemnożenie się przez ten wskaźnik kwoty bazowej. W ten sposób otrzymujemy podstawę wymiaru renty. Reasumując podstawa wymiaru renty z tytułu niezdolności do pracy, uzależniona od wysokości przeciętnego wynagrodzenia ustalonego dla roku, z którego wskazywane są zarobki, wysokości zarobków ubezpieczonego oraz kwoty bazowej.

Najważniejszym celem niniejszego opracowania, było ukazanie jaką rolę pełni ubezpieczenie społeczne w życiu każdego człowieka. Najczęściej spotykanym świadczeniem w przypadku utraty zdrowia a tym samym zdolności do pracy jest renta z tytułu niezdolności do pracy.

Przedstawiony proces zmian zachodzących na przestrzeni czasu w zakresie renty z tytułu niezdolności do pracy a przede wszystkim omówienie teraźniejszego stanu prawnego, wskazuje na niezwykle trafność powołania do życia tej instytucji i jej doskonalenia.

Dopóki człowiek jest silny i zdrowy, dopóty nie potrzebuje pomocy fizycznej i finansowej, gdyż własną pracą i zapobiegliwością może zabezpieczyć byt dla siebie i swoich bliskich. Jednak

Warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy i zasady...

w życiu bywa i tak, że niektóre zdarzenia losowe nie tylko mogą położyć kres dążeń człowieka ale i postawić go w sytuacji niemożności kontynuowania pracy zawodowej i tym samym uzyskania środków niezbędnych do normalnego egzystowania. System świadczeń rentowych ma na celu zaspokojenie potrzeb w stopniu pozwalającym człowiekowi funkcjonować na normalnym poziomie w społeczeństwie, mimo ograniczeń powstałych w następstwie niepomyślnych zdarzeń losowych.